

SVEIKINUOSI SU JUMIS ŠIĄ STEBUKLO VALANDĄ...

Kalba, pasakyta Lietuvių etninės kultūros draugijos suvažiavime 1999 metų lapkričio 13 dieną.

Sveikinuosi su jumis šią stebuklo valandą ir džiaugiuosi, galėdama šitame stebukle su jumis dalyvauti. Kad gana sunkioje mūsų situacijoje susirenka etninės kultūros gerbėjų, saugotojų, kūrėjų, darbininkų suvažiavimas, tikrai yra stebuklas, ir tą stebuklą mes kiekvienas turėtumėm savo širdyje turėti, suprasti. Didis ir didžios prasmės veiksmas.

Aš nesijaučiu turinti teisę kalbėti suvažiavimui, nes nesu aktyvi Etninės kultūros draugijos narė, jos darbų dirbėja. Bet, tarsi teisindamasi, noriu pasakyti, kad visame mano sąmoningame gyvenime etninės kultūros problemos, etninės kultūros dvasia yra labai svarbi. Su didele meile, pagarba ir didžiausiu solidarumu žvelgiu į kiekvieną žmogų, kuris ką nors daro mūsų prigimtos kultūros labui. Etninė kultūra, mano supratimu, yra būtent ta kultūra, kuri turi šaknis, yra šakninga, ji yra medis, ji yra augalas, ir jokia dirbtinė gėlė, joks padirbinys negali prilygti tam, kas turi savo gyvas ir tikras, iš savo žemės augančias šaknis. Etninė kultūra turi savo objektus, savo daiktus, įvairiausius raiškos būdus – kalbą, tautosaką, papročius, bet su niekuo nesutampa. Etninė kultūra užpildo tarpus, kur lyg ir nieko nėra, viską sujungia. Etninė kultūra esmingai yra tarp dviejų žmonių, besikalbančių arba ir tylinčių, etninė kultūra yra tarp būtent tokia, o ne kitokia tvarka susodintų medžių, pastatytų pastatų. Todėl etninė kultūra pati sudaro ir foną, ir pati į tą foną įsirašo. Etninė kultūra lemia ne tik kalbą, kalbėjimą, kalbėseną, bet ir balso moduliacijas, kurios yra suderintos su mūsų miškų ošimu, su vandenų čiurlenimu, žolės šnarėjimu ir paslapties tylėjimu.

Kol etninė kultūra yra stipri, veikianti, gyvybinga, ji iš kitų kultūrų įsileidžia tai, kas atitinka jos kodą, jos būdą, pritaiko, modifikuoja, kol turi jėgų, pati atmeta ir tai, kas atrodo netinkama, svetima. Netekusi atmetimo reakcijos galių, etninė kultūra ima nykti. Ima reikalauti globos, ginančių įstatymų.

Etninė kultūra veikia kaip kodas, ji veikia ir mums nežinant, veikia spontaniškai, kaip veikia pati gamta. Bet, žinoma, veikia ir sąmoningai, kai jai įsipareigojama, kai siekiama jos balsą išgirsti, o išgirdus kitiems perduoti. Šiandien atrodo, kad būtent tas įsipareigojantis, saugojantis, ginantis veiksmas yra būtinas veiksmas, kad būtent šito veiksmo etninė kultūra laukia iš mūsų. Iki šiol ji gynė mus, dabar ji tarsi laukia, kad mes, tie, kurie sąmoningai tai suvokiame, imtumėmės gynybinių veiksmų. Mes jaučiame, kad lietuvių tautos gilioji savimonė yra perimta pražuvusių, išnykusių baltų giminių likimo nuojautos. Mūsų kultūros gilumoje yra nuolat jaučiamas pavojus, ir mes tikrai gyvename kitaip negu gausios, stiprios Europos tautos, kurioms, atrodo, nereikia rūpintis savo kultūros išlikimu, nereikia jokių atskirų saugos programų. Jos daugiau deda pastangų savo kultūros autoriteto įtvirtinimui kitoje valstybėje (dabar į šią erdvę įeina jau ir Lietuva) negu savo pačių kultūrų išlikimui savo valstybėse.

Suprantame, kad būti tautoje iš tiesų reiškia sąmoningai būti jos istorijoje, kultūroje. Galvodami apie lietuviybės, lietuviškumo išsaugojimą, pirmiausia turime galvoti apie lietuvių prigimtosios kultūros saugojimą. Žinome, kad pats patikimiausias kultūros saugojimo būdas yra kūryba. Niekas taip nesaugo, kaip saugo kūryba. Kūryba kultūrą tarsi savaime gaivina, savaime stiprina jos išlikimo instinktą, jos gyvybines galias. Kūryba veikia savo pačios priemonėmis ir būdais. Niekam nekyla abejonės, kad tik kūrybinga tauta yra gyvybinga tauta, tauta, kuri turi ateitį. Jeigu blėsta tautos kūrybinės galios, jeigu blėsta jos pačią save saugantis gyvybinis instinktas, tauta iš tikrųjų pradeda nykti. Turėdami savo valstybę, turime tik gynybinę sieną. Kas vyksta viduje, priklauso nuo pačių

žmonių. Atvirom akim žvelgdami į nelengvą situaciją, turime kelti klausimą, kiek mūsų tauta tebėra gyvybinga iš pačios esmės, vadinasi, iš tų šaknų, iš kurių auga ir etninė kultūra.

Mums yra svarbu mąstyti, kokių būdu mūsų lietuviškumas, gilusis etniškumas vis atsigaudavo, kokių būdu jis iškildavo iš pašaknų, iš kaimo, iš sodybų, iš žmonių, kurie karta po kartos tarė tuos pačius žodžius, darė tuos pačius daiktus. Ir per sunkųjį penkiasdešimtmetį Lietuva visą laiką turėjo savo slaptą, žodinį, net, sakyčiau, apeiginį gyvenimą, ir tas gyvenimas buvo viena iš jos pačios gyvybingumo versmių. Daug etninės kultūros galimybių yra sudėta į žodį, į garsą, į muziką, į dainą, bet iškyla kita problema – ar ten, tose mūsų žodžio, mūsų dainų, mūsų raudų, mūsų daiktų saugyklose yra saugu, ar ne mažai mes teturime skaitančių, šifruojančių senuosius tekstus, perrašančių, permąstančių, ar ne per mažai mes apskritai turime tų, kurie bando apmąstyti tą kultūros patirtį: kuri yra surinkta, sukaupta, sudėta?

Man pačiai buvo tikras dvasinis atradimas, kai po daugelio metų sugrįžau prie Danutės Krištopaitės parengtų antologijų ir iš naujo, jau iš kitos patirties, įsiskaičiau į kraštotyrininko Juozo Aidulio pateiktą dainininkės Kristinos Skrebutėnienės likimo portretą. Pagava buvo tokia stipri, kad pradėjau iš naujo skaityti tą patirtį, tautosakos tekstus, užrašytus iš tos patirties. Ir pradėjau suvokti, kad šiandien mūsų etninei kultūrai, jos likimui yra labai svarbi ta apmąstančioji, perinterpretuojančioji galia. Aklos dainininkės portrete, jos žodžiuose, puikiai pateiktuose kraštotyrininko, pradėjau įžvelgti didelio moterų kultūros teksto atspindį. Buvau pavadėta šia kryptimi tarsi geros rankos. Nebūčiau galėjusi suprasti to, ką man padėjo suprasti ši akla, suvargusi, dalį gyvenimo elgetavusi dainininkė, palikusi dainų, sutartinių, raudų...

Skaitydami šituos pirminius tekstus, gilindamiesi į tą patirtį, mes tarsi kitaip suprantame Marcelijų Martinaitį, poetą, kuris išaugo iš etninės kultūros, iš jos gyvybės. Esame gražinami prie jo žodžių, prie jo klausimų, minčių: važiuoja Kukutis Žemaičių plentu ir stebisi, kaip Lietuva panaši į Lietuvą, kaip jos beržai panašūs į beržus, o dangus virš Lietuvos visada toks lietuviškas... Ir kur iškeliautum, ir ką sugalvotum, bus panašu į Lietuvą, į jos dangų, į jos beržus, į grūdų šilumą delnuose, į rugiapjūtės laukus, gėlėtus nuo moterų... Taip, eilėraštyje Lietuvos etninei kultūrai saugu. Taip, kūryba yra didžiausia gynyba, svarbiausia kultūros gynyba. Poezija, muzika mūsų profesionalioji muzika gražiai dalyvauja šitame etninę kultūrą saugančiame, ginančiame ir interpretuojančiame darbe.

Kiekvienas mes iš patirties žinome, kad galėjimas atpažinti tai, kas yra sava, prigimta, yra svarbi žmogaus dvasios savybė, kuri mus stiprina. Mes galime praeiti pro daugelį daiktų, pro medžius, akmenis, nieko neatpažindami, nieko neperskaitydami, neįsūdami to teksto, kuris yra ir mums parašytas, paliktas. Ir galime gyventi tą tekstą, tuos ženklus skaitydami, galintys pasakyti, ką tie ženklai reiškia. Ir jeigu šiandieną iš tiesų vis mažiau, kaip man atrodo, bėra žmonių, kurie dar sugeba skaityti savo gimtos žemės ženklus, tai turi mums kelti rūpestį. Ar bejaučiame palyginimo „kaip auksas sidabruose“ grožį, ar galime (vėl pasiremdami Marcelijumi Martinaičiu) klausti „... ar tautybės esu tos pačios kaip ir žemė...“

Visa, kas gyvybinga, yra ribota ir apribota. Etninė kultūra taip pat yra ribų kultūra. Ji tarpsta, vystosi tam tikrose ribose, ji yra namų kultūra. Kad ir kaip skirtingai namai būtų suprantami, jie vis dėlto išlaiko tą patį branduolį: vieta, kurioje esu su savais, esu su savimi, esu saugus. Žvelgdami į šiandienos pasaulį matome, kad tai yra pasaulis, kuris naikina ribas. Ir teritorijų, ir gamtos, trina kai kurias istorijos ribas, be abejonės, naikina ir namų ribas. Nyksta ir ribos tarp moralinių sąvokų. Nenorime pripažinti šitų ribų nykimo pražūtingo veikimo. Iš esmės pirmoji žmonių karta (jeigu galvosime apie Lietuvą) apleidžia Tėvynę ne dėl kokios nors būtinybės, bet tik dėl didesnių patogumų, pinigų, turto. Kalba mums dar leidžia sakyti „apleido Tėvynę“, nes tai yra formulė, tinkama nusakyti šiai situacijai. Bet netrukus šių žodžių mes, tikriausiai, nebegalėsime tarti, nes tai yra vertinantys ir, nors netiesiogiai, smerkiantys žodžiai. Šiuolaikinė ideologija, postmodernioji ideologija pataria mums, kad kiekvienas yra laisvas gyventi kur jam patinka, elgtis kaip jam patinka. Bet kokia vertinančioji nuostata jau yra neteisinga. Moderni šiuolaikiška laikysena nepataria prie ko nors prisirišti, ką nors išskirti, branginti, nes prisirišimas, meilė, namai riboja laisvę, o laisvė yra pati svarbiausia. Matome situaciją, kurioje etninė kultūra (namų kultūra, ribų kultūra, savumo,

prigimtumo kultūra, branginimo kultūra) atsiduria priešingų verčių arba priešingų nuostatų situacijoje.

Ir šis suvažiavimas yra tarsi pasipriešinimas tai pasaulio raidos tendencijai, kuri darosi vis ryškesnė: globalizacijos, kultūros standartizacijos, ribų naikinimo ir nykimo situacija. Mes dar esame tie, kurie tikime, kad tik po savo dangumi ramu, kad tik gimtoji kalba atsiliepia į mūsų mintis ir jausmus, kad, kaip moko mūsų senolių išmintis, „kiekvienas medis savo šilui ošia“.

Iš kur kyla ir kuo remiasi šis tikėjimas, kuris leidžia žmonėms susirinkti ir į šį suvažiavimą? Man atrodo, kad būtent šiuose žmonėse, jūmyse ir mumyse vis dar atsiliepia labai gilus balsas, arba prigimtos kultūros instinktas, raginantis veikti būtent pagal šį kodą, skatinantis atsiliepti būtent į šiuos kultūros mums siunčiamus signalus. Etninė kultūra yra gyvybiška ir gynybiška, ji siekia išlikti, išlaikydama žmones, kuriuos veikia ir kuriais veikia. Kultūra neturi kitų instrumentų, tik žmones, kuriais ji gali veikti. Lyg ir tebeveikia mūsų etninės kultūros, sakytume, instinktyvioji galia. Lygiai taip, kaip gyvybė siekia išlikti, priešindamasi viskam, kas jos galią menkina, taip ir etninė kultūra turi savyje to instinktyvaus gyvybingumo, instinktyvaus veikimo energijos. Žmogus gyvena tol, kol jame budi gyvybės instinktas. Kultūra viena ar kita jos forma gyva ir gyvybinga, kol joje ir ja pačia reiškiasi instinktyvi išlikimo galia. Kiekvienas iš mūsų, žvelgdami į savo gyvą patirtį, susitikimus su žmonėmis, buvimą tarp jų arba netikėtą ko nors pamatymą, galime liudyti, kad tas pamatinis, instinktyvus etninės kultūros gyvybingumas ir šiandien tebėra patiriamas, kad jo formos tebėra gyvos. Bet mes dar patiriame tos instinktyviai veikiančios kultūros branduolius, o aplink juos vis platesnės, vis didesnės negyvybės zonos, erdvės. Tuštuma, kuri tarsi gaubia tuos branduolius, juos supa, tuštuma arba dirbtinė bešaknė kultūra, serialų griovomis tekanti ir per vienišas senų žmonių sodybas.

Šiandien, pastebimai silpstant etninės kultūros instinktui, mes begalime remtis tik sąmoningumu kultūrai, eiti tik sąmoningo požiūrio, sąmoningos saugos keliu, saugoti, gaivinti, puoselėti, kelti autoritetą. Tyrinėti tautosaką, kalbą, muziką, tautodailę, papročius, kraštovaizdį. Kuo giliau tuos dalykus reflektuoti, atpažinti, įprasminti, išvesti į dabartinės kultūros erdvę.

Galima tikėtis, kad etninės kultūros svarbą ir reikšmę ginantis įstatymas suteiks ir didesnių sąmoningos kultūrinės laikysenos galimybių, kad ir kaip šiandieną būtų sunku apie ką nors kalbėti optimistiškai.

Linkiu suvažiavimui kuo gražesnio ir vaisingesnio darbo, neprarandant stebuklo jausmo. Ačiū.